

מצות זכירת עמלק

יסוד החיוב

כתב בספר החינוך (מצוה תרג) שנצטוונו לזכור מה שעשה עמלק לישראל שהתחיל להתגרות במצאתם ממצרים בטרם נשא גוי וממלכה ידו עליהם וכו', שהכל היו יראים מהם בשמעם היד הגדולה אשר עשה להם ה' במצרים, והעמלקים ברוע לבבם ובמזגם הרע לא שתו לבם לכל זה ויתגרו במ, והעבירו מתוך כך יראתם הגדולה מלב שאר האומות וכו', ועל זכירת ענינם זה נאמר (דברים כה, יז), זכור את אשר עשה לך עמלק בדרך בצאתכם ממצרים.

משרשי המצוה, לתת אל לבנו שכל המיצר לישראל שנאוי לפני השם ברוך הוא, וכי לפי רעתו וערמת רוב נזקו תהיה מפלתו ורעתו כמו שאתה מוצא בעמלק, כי מפני שעשה רעה גדולה לישראל שהתחיל הוא להזיקם ציונו ברוך הוא לאבד זכרם מני ארץ ולשרש אחריו עד כלה.

בחינוך מבואר שיסוד החיוב הוא לשמור על האיבה, ועי"ע ברמב"ם (סהמ"צ מ"ע קפט) וז"ל היא שצונו לזכור מה שעשה לנו עמלק מהקדימו להרע לנו ושנאמר זה בכל עת ועת ונעורר הנפשות במאמרים להלחם בו, ונזרו העם לשנוא אותו עד שלא תשכח המצוה ולא תחליש שנאתו ותחסר מן הנפשות עם אורך הזמן. וכ"כ ביד החזקה (מלכים ה, ה) שמצות עשה לזכור תמיד מעשיו הרעים ואריבתו, כדי לעורר איבתו, שנאמר זכור את אשר עשה לך עמלק, מפי השמועה למדו זכור בפה לא תשכח בלב, שאסור לשכוח איבתו ושנאתו.

אמנם בסמ"ק (מצוה כג) ביאר יסוד החיוב שהוא מטעם הכרת הטוב, וז"ל שלא לשכוח מעשה עמלק, דכתיב (דברים כ"ה) לא תשכח, פי' שהקב"ה הצילנו מידו, ובעבור זה תהיה יראתו על פנינו לבלתי נחטא, ובזה יתן לנו כח להנקם ממנו.

דיבור

ממשיך החינוך שמדיני המצוה מה שאמרו שחיוב זכירה זו היא בלב ובפה, וכן הוא בספרי, זכור את אשר עשה וגוי, יכול בלבבך, כשהוא אומר לא תשכח הרי שכחת הלב אמורה, הא מה אני מקיים זכור שתהא שונה בפיו.

וכ"ה ברמב"ם (שם) שמביא לשום הסיפרי "זכור את אשר עשה לך" בפה, "לא תשכח" בלב, כלומר **אמור מאמרים בפיו** שיחייבו בני אדם שלא תסור שנאתו מהלבבות. ולשון ספרא (ר"פ בחקתי) "זכור את אשר עשה לך עמלק", יכול בלבבך כשהוא אומר "לא תשכח" הרי שכחת הלב אמורה, הא מה אני מקיים "זכור" - שתהא שונה בפיו. הלא תראה שמואל הנביא כשהתחיל לעשות המצוה הזאת איך עשה שהוא זכר תחלה מעשהו הרע ואחרי כן צוה להרגם, והוא אמרו יתעלה (ש"א טו) פקדתי את אשר עשה עמלק לישראל אשר שם לו בדרך בעלותו ממצרים.

מבואר ברמב"ם שאע"פ שיש חיוב של זכירת עמלק בפה אבל אין החיוב דווקא בקריאת התורה, ולא צריך ג"כ לקרא הפרשה של עמלק, אלא "אמור מאמרים שיחייבו ב"א שלא תסור שנאתו".

וכן מבואר ברמב"ם (דברים כה, יז) עה"פ "זכור את אשר עשה לך עמלק", שמביא מה שכתוב בתו"כ (בחקותי פרשה א - ג), ובספרי (תצא קסו), שלא די בלש אלא שצריך ג"כ לומר בפה, אבל הרמב"ם מסופק מה היא הזכירה הזו בפה, אם לאמר שנקרא פרשת עמלק בציבור, ונמצינו למדין מן התורה בשניה זכור (מגילה כט, א), ויהיה סמך למקרא מגלה מן התורה. אבל כתב שהנכון שהוא לומר שלא תשכח מה שעשה לנו עמלק עד שנמחה את שמו מתחת השמים, ונספר זה לבנינו ולדורותינו לומר להם כך עשה לנו הרשע, ולכך נצטוונו למחות את שמו. **וכן במעשה מרים נצטוונו להודיעו לבנינו ולספר בו לדורות**, ואע"פ שהיה ראוי גם להסתירו שלא לדבר בגנותן של צדיקים, אבל צוה הכתוב להודיעו ולגלותו כדי שתהא אזהרת לשון הרע שומה בפיהם, מפני שהוא חטא גדול וגורם רעות רבות ובני אדם נכשלים בו תמיד, כמו שאמרו (ב"ב קסה א) והכל באבק לשון הרע.

חיוב קריאת פרשת זכור מה"ת

אמנם מבואר בכמה ראשונים שקיום המצוה הוא דווקא בקריאת התורה, התרומת הדשן (סימן קח) כתב שקריאת פרשת זכור לפי הרא"ש (ברכות פ"ז סי' כ) עשה דאורייתא הוא לקרותן בעשרה, ודוחה ל"ת דלעולם בהם תעבודו, והיה די בזה שר"א ישחרר עבדו כדי להשלימו לעשרה.

אבל למעשה הרא"ש מפרש שעשה דרבים אלים דכתיב ונקדשתי בתוך בני ישראל, דהיינו עשה דמקדשין את השם בעשרה ברבים, ואפילו הוי מלתא דרבנן כגון לשמוע קדושה וברכו, שלא מצינו לו עיקר מן התורה, אפ"ה דחי עשה דיחיד. ומכאן תשובה לבה"ג שכתב שאם נקבר לו לאדם מת ביום טוב האחרון של חג שהוא מדרבנן דאתי אבילות יום ראשון שהוא דאורייתא ודחי עשה דרבים שמחת הרגל דיו"ט האחרון דרבנן, דהכא משמע דעשה דרבים דרבנן דחי עשה דלעולם בהם תעבודו. ועוד לא מצינו אבילות יום ראשון דאורייתא, דדווקא אנינות יום ראשון דאורייתא לענין אכילת קדשים ומעשר שני.

ובתוס' שנ"ץ כתב דאין שום קריאה מדאורייתא רק פרשת זכור. ובתוס' הקצרות (פ"ב דברכות) פירש דפרשת זכור ופרשת פרה אדומה חייבים לקרותן מן התורה. וכן בסמ"ק (מצוה קמז) כתב וז"ל לזכור מעשה עמלק דכתיב זכור את אשר עשה לך עמלק זהו בשבת שלפני פורים שמזכירין פרשת זכור. מבואר בדבריהם שלא די בהזכרה בפה אלא שאינו יוצא אלא ע"י קריאת התורה.

ולכאורה מקור לדבריהם הוא במגילה (יח, א) בסוגיא דקראה (למגילה) על פה שלא יצא, ואמר רבא אתיא זכירה זכירה, כתיב הכא והימים האלה נזכרים וכתוב התם כתב זאת זכרון בספר מה להלן בספר אף כאן בספר, וממאי דהאי זכירה קריאה היא דלמא עיון בעלמא לא סלקא דעתך דתניא "זכור" יכול בלב כשהוא אומר לא תשכח הרי שכחת הלב אמור, הא מה אני מקיים "זכור" - בפה, ומבואר שבפה היינו בספר.

אלא דצריך עיון מ"ש זכירת עמלק משאר זכירות המזכרים בתו"כ (שם), וז"ל וכן הוא אומר זכור את יום השבת לקדשו יכול בלבך, כשהוא אומר שמור, הרי שמירת לב אמורה, הא מה אני מקיים זכור, שתהיה שונה בפיו. וכן הוא אומר זכור ואל תשכח את אשר הקצפת את ה' אלקיך במדבר, יכול בלבך, כשהוא אומר אל תשכח הרי שכחת לב אמורה הא מה אני מקיים זכור שתהא שונה בפיו. וכן הוא אומר זכור את אשר עשה ה' אלקיך למרים, יכול בלבך כשהוא אומר השמר בנגע הצרעת לשמור מאד ולעשות הרי שכחת לב אמורה, הא מה אני מקיים זכור שתהיה שונה בפיו. וכן הוא אומר זכור את אשר עשה לך עמלק, יכול בלבך, כשהוא אומר לא תשכח הרי שכחת לב אמורה הוא מה אני מקיים זכור שתהיה שונה בפיו.

האם אפשר לצאת בקריאת "ויבא עמלק"

ממשיך התרה"ד שלכן צריך לזהר יותר שישמע קריאת פרשת זכור בעשרה ממקרא מגילה בזמנה, שלדעת רוב הפוסקים נקראת היא ביחיד, אע"ג דמקרא מגילה עדיפא וכל מצוות נידחות מפניה, אלא שהעולם לא זהיר בהכי.

וכתב המג"א ליישב מנהג העולם, דאטו מי כתיב בתורה שיקראו דוקא בשבת זה, אלא שחכמים תקנו בשבת זו הואיל ושכיחי רבים בבית הכנסת, וסמוך לפורים כדי לסמוך מעשה עמלק למעשה המן כמ"ש הלבוש, וא"כ כששומע בפורים פרשת ויבא עמלק נמי זוכר מעשה עמלק ויוצא ידי חובתו.

זמן קיום המצוה

ממשיך החינוך וכותב שלא ידענו זמן החיוב האם הוא קבוע בשנה, או ביום כמו שנצטוונו בזכירת יציאת מצרים בכל יום ובכל לילה, והטעם לחלק כי בזכירה ההיא עיקר הדת, אבל טעם זכירת מה שעשה עמלק אינו רק שלא תשכח שנאתו מלבנו, ודי לנו בזה לזכור הענין פעם אחת בשנה או שתי שנים ושלוש. והנה בכל מקומות ישראל קוראים ספר התורה בשנה אחת או בשנים או שלש לכל הפחות והנה הם יוצאים בכך מצוה זו.

ואולי נאמר כי מנהגן של ישראל בפרשת זכור לקרותה בשבת מיוחד בכל שנה תורה היא ומפני מצוה זו היא שקבעו כן, והוא השבת שלפני פורים לעולם, ודין יהיה לקרותה ביום פורים לפי שהוא מענינו של יום כי המן הרשע היה מזרעו וכו'.

ועובר על זה ולא זכר בלבו וקרא בפיו מעולם מה שעשה עמלק לישראל ביטל עשה זה, וגם עבר על לאו הבא על זה שהוא לא תשכח. משמע שהכריע שאינו חייב אלא פעם בחייו, אבל קצ"ע שלא העלה צד זה.

אמנם בספר חרדים (מ"ע פרק ד, כא) מדייק בהרמב"ם שהחיוב בכל יום ויום, וז"ל וכתב סמ"ק דבשבת שלפני פורים שאנו קורין ברבים בספר תורה בפרשת זכור אנו מקיימים מצוה זו, אבל מלשון רמב"ם וסמ"ג משמע שמצות זכירה בכל יום (כנראה ממש"כ הרמב"ם ושנאמר זה בכל עת ועת).

עוד כתב שמצא בת"ז דכשש"ץ אומר קדיש אומרים הצבור ויאמר כי יד על כס י-ה מלחמה לה' בעמלק ואח"כ עונים אמן יהא שמיה רבא. וכן העידו הזקנים שהיה מנהג זה בקאשטיליא בזמן הרבנים הגדולים הרב הגדול ר' יצחק אבוהב והרב הגדול ר' יצחק דילאון זצ"ל, וכן המנהג גם היום במקומות הרבה.

חיוב קריאת התורה

ממש"כ החינוך שיכול לצאת ידי"ח ע"י קריאת התורה פעם בשנה או שנתיים, (דהיינו בשעת קריאת התורה של פרשת כי תצא), ולא כתב שצריך לומר להבעל קורא שיכוון להוציאו ידי"ח, משמע שבדרך כלל חיוב קריאת התורה הוא על כל אחד לקרא והבעל קורא מוציא אותו, דאם בקריאת התורה אין החיוב אלא לשמוע איך יוצא ידי"ח בקריאת פרשת כי תצא, הרי בפשטות זכירת עמלק הוא חיוב אמירה ויוצא ע"י שומע כעונה, אבל רק אם הבעל קורא מכוון להוציאו כמו בכל מצוות שבפה.

וכן מבואר להלכה במג"א שכתב שיוצאים בקריאת פרשת ויבא עמלק, ואם איתא שגדר חובת קריה"ת בציבור הוי רק חובת שמיעה, איך כתב המג"א שיכולים לצאת ידי חובת פרשת זכור ע"י קריאה של ויבא עמלק, הא בעינן כוונת המשמיע להוציאם, ואילו בקריה"ת של ויבא עמלק אין הבעל קורא מכוון להוציא את השומעים מדין שומע כעונה, רק מכוון שישמעו ממנו גרידא, אלא ע"כ שחיוב קריאה יש כאן ותמיד יוצא ע"י שומע כעונה.

וכבר דנו בזה האחרונים, בשו"ת הר צבי (או"ח א, נח) הביא דבתשובת הראב"ן (סימן עג) מבואר שהוא חובת כל יחיד ויחיד, שכתב וז"ל שאלני אחי, הקורא בתורה למה אומר לציבור ברכו את ה' המבורך, יברך ברכת התורה ודי, השבתי לו לפי שעזרא תקן לישראל קריאת התורה, והקורא בתורה מוציא הרבים ידי חובתו, לפיכך הרי הוא אומר לציבור אתם צריכים לברך ולקרות כמוני, תסכימו לקריאתי וברכתי עמי והם עונים ומברכים, וכן ש"ץ אומר ביוצר ומעריב לפי שמוציא בציבור ידי חובתו. הרי מבואר להדיא בראב"ן, שבקריאת התורה מוציא העולה את הציבור ידי חובתו, שיהא חשוב כאילו כל אחד ואחד קורא בעצמו. ומבואר נמי שברכת התורה של המברך גם היא להוציא את השומעים שנתחייבו בברכה זו.

אכן הרדב"ז בתשובה (סי' תקעב) חלק על זה, עי"ש שנשאל למה בברכת המזון אומר נברך שאכלנו כו', ואינו מזכיר שם השם ואינו אומר המבורך, ואילו בברכת התורה שאומרים ברכו את ה' המבורך, איכא בתרתי, דמזכירים השם ואומרים המבורך. והשיב דבברכת המזון שאכלו כולם יחד וחלה עליהם חובת זימון, הרי דאחד מברך לכולם ואומר נברך שאכלנו וכולל עצמו עמהם, ולפיכך אין צריך שיאמר המבורך, ואין צריך להזכיר את השם, כיון דאין שם עשרה, ואה"נ דאם היו שם עשרה היה אומר נברך לאלקינו כו', אבל ברכת התורה, דאין קריאה בס"ת בפחות מעשרה, מזכיר את ה' ואומר ברכו את ה' המבורך, לפי שהוא לבדו בא לקרות והציבור לא נתחייבו בברכה זו, ואומר להציבור כשאני מברך ה' אתם הבו גודל לאלוקינו, על דרך הכתוב כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלוקינו, ומשום דבעי למימר ברכו, ונראה כמוציא עצמו מן הכלל תקנו שיאמר המבורך לכלול עצמו עמהם עכ"ל.

הרי דמבואר בדבריו, דהברכה היא רק למברך ולא לשומעים. מיהו לגבי עצם הקריאה אין ראייה שאינו בשביל השומעים, דגם לרדב"ז אפשר שהיא חובה דמנחא אכל אחד ואחד. ובזה מסתפק בהר צבי שם.

עוד הביא שם ההר צבי, להא דאיתא בסוכה (נא, ב) בביהכ"נ שבאלכסנדריא של מצרים היו אנשים פעמיים כיוצאי מצרים כו', ובימה של עץ באמצעיתה וחזן הכנסת עומד עליה, והסודרין בידו וכיון שהגיע לענות אמן הלה מניף בסודר וכל העם עונים אמן. דהקשו התוס' שם, דהרי אין עונים אמן יתומה כו', ותירצו דהא דאמרו דאין עונים אמן יתומה, היינו באמן שבענייתו רוצה לצאת ידי חובה ולכן צריך שישמע. והא דעונים אמן בהנפת הסודרין, היינו בקריאת התורה, ולא בתפילה ולא בדבר שש"ץ מוציא רבים ידי"ח עכ"ל.

הרי במשמע שבברכה של קריאת התורה אין צריך שיוציא את הרבים ידי חובתם, והרי מבואר בזה כרדב"ז ודלא כהראב"ן והטעם נראה דאפילו אם החיוב הוא על כו"א די להם בברכת התורה שברכו שחרית, ורק על הקורא העולה לתורה לבדו תקנו עוד הפעם לברך, מטעם כבוד הספר, בציבור, כמ"ש או"ח סי' קלט ס"ח.

בספר ציונים לתורה להגר"י ענגיל (כלל ט) כתב להביא ראיה מהא דמבואר בב"ק (פב, א) דעיקר התקנה היה לאחר שהלכו ג' ימים במדבר בלא תורה עמדו נביאים שביניהם ותיקנו להם שיהיו קורין וכו', משמע דעיקר מצות קריאת התורה היא לקיים מצות תלמוד תורה, וא"כ מוכח דהמצוה היא השמיעה לבד, דלענין מצות לימוד תורה ודאי דעיקר המצוה היא הידיעה וההבנה לבד.

ואמנם בהמשך דבריו שם הוכיח מדברי הרדב"ז דלא ס"ל הכי, דכתב הרדב"ז דסומא פטור מלשמוע שנים מקרא מאחר, וטעמו הואיל וא"א לו לקרא לבד, דדברים שבכתב אסור לאומרם על פה, לא חייבו אותו לשמוע מפי אחרים. ומוכיח את זה מהא דאיתא בברכות (ח, ב) דרב ששת מהדר אפיה וגריס בשעת קריה"ת משום דסגי נהור היה ולכן לא היה מחוייב לשמוע קריה"ת. ואי נימא דס"ל לרדב"ז דחייב קריה"ת הוא השמיעה בלחודא, א"כ מה בכך דא"א לו לקרא לבד, הלא לגבי שמיעה הוא כמו כל אדם, אלא ע"כ דהוא חייב בקריאה, וכיון דלא יכול לקרוא מפטר פטיר.

קטן בפרשת זכור

הט"ז (תרפה, ב) הביא מהתוס' שאנץ דאין שום קריאה מדאורייתא רק פרשת זכור, וכתב הרש"ל דלפי"ז אין הקטן עולה למפטיר בפרשת זכור, ואע"פ שהש"ץ קורא בתורה מה בכך הא בעינן בר חיובא לעלות, והוא ג"כ קורא בתורה. והביא שהב"ח חולק עליו וסובר דבקטן היודע למי מברכין ודאי שרי, ואע"פ שהקטן הוא זה שקורא בקול רם, דהא קטן עולה למנין ז' קרואים וקריאת ס"ת בכל שבת היא דאורייתא מ"וידבר משה את מועדי ה'" כדאיתא בירושלמי ומביאו הרי"ף פרק הקורא עומד.

והוסיף שאפילו בקטן שאינו יודע למי מברכין, לא ידעתי למה לא יצא בקריאת הש"ץ פרשת זכור בקריאת ס"ת, דמאי נפ"מ בעולה לס"ת אם הוא קטן, עיקר החיוב שישמעו בקריאת התורה. מבואר בדבריו שגם קריאת פרשת זכור אינו אלא חיוב שמיעה ולא חיוב קריאה, וצ"ע מהספרי.

הט"ז חולק וסובר שבקטן שאין יודע למי מברכין, אין יוצאין ידי הברכה על ידו, ואין יוצאין ידי קריאה בלא ברכה. נראה מד' הט"ז דיש חיוב על כל אחד ואחד לקרא בתורה ולצאת גם בהברכות, ולכן קטן אינו עולה. וזה חידוש גדול שברכת התורה מעכב המצוה, ואולי ס"ל כמ"ש התוס' רא"ש (ברכות טו, א) שבמצוה דאורייתא הברכה מעכב, ואכמ"ל.

נשים במצות זכירת עמלק

החינוך חידש לנו שמצות זכירת עמלק אינו נוהג אלא בזכרים "כי להם לעשות המלחמה ונקמת האויב, לא לנשים".

וכבר תמה עליו המנ"ח שברמב"ם אינו מבואר זה. ר"ל שגם בסהמ"צ וגם ביד החזקה לא הזכיר כלל שנשים פטורות א"כ מסתימת דבריו משמע שהן חייבות. וכתב המנ"ח שצריך ראיה לפטור נשים ממ"ע שאין הזמ"ג, ובפרט במקום לאו ג"כ. מה שהק' שיש כאן לאו אינו כ"כ קשה שאם משום מה נאמר שאינן מצוות על העשה, י"ל שגם על הלאו אינן מזהירות דיתכן שהלאו בה רק לחזק העשה, ואם אין עשה אין לאו. כדברי הרמב"ן (קידושין לד, א) לענין השבת אבידה ומעקה שאע"פ שיש גם לאו, אם לאו שנשים חייבות במ"ע שאהז"ג היו פטורות גם מהלאו, אע"פ שנשים חייבות בכל הלאוין.

ומ"ש החינוך כי להם לעשות המלחמה ולא לנשים, העיר המנ"ח שבמלחמת מצוה הכל יוצאין אפי' כלה מחופתה, כמבואר בש"ס ובר"מ כאן. גם מי עמד בסוד ה' יתברך אם הטעם מחמת הנקמה, דאפשר גזה"כ שנזכור שנאתו מאיזה טעם. ואפשר אף בביאת משיחנו שיכרת עמלק מכל וכל ולא יהיה זכר להם מ"מ הזכירה יהיה תמיד מ"ע לזכור ולא לשכוח, כדברי הסמ"ק הנ"ל. ע"כ צ"ע דפוטר נשים ממ"ע זו, ומסיק המנ"ח דכל אישי ישראל חייבים כמו כל מ"ע שאין הזמ"ג.

הנהגת הגר"נ אדלר

בש"ת בנין ציון (סימן ח) נשאל האם נשים מחויבות לשמוע קריאת פרשת זכור, והשיב שקיבל מאדמו"ר הגאון ר' אברהם בינג הגאב"ד דק"ק ווירצבורג בשם רבו החסיד שבכהונה הגאון מו"ה נתן אדלער זצ"ל שהנשים חייבות, ושהקפיד שאפילו משרתת שלו הוצרכה לשמוע פרשת זכור "וכן נהגתי אחריו".

מסביר הבנין ציון מפני שאינה מ"ע שהז"ג שאין קפידא באיזו זמן שתקרא כמש"כ המג"א (סי' תרפ"ה) רק שיקרא פעם א' בשנה ולכן הוי כשאר מ"ע שאין הזמן גרמא שנשים חייבות בהן. ומש"כ החינוך שנוהגת מצוה זו בזכרים כי להם לעשות המלחמות ונקמת האויב ולא לנשים, לא הבנתי שהרי מצות מחיית עמלק שנצטוה במלחמה תמחה את זכר עמלק היא עשה בפני עצמה שמנה גם החינוך בפני עצמה, ואם היא אינה בנשים למה לא תהיה מצות זכירת מעשה עמלק בנשים, אף שלא בנות מלחמה ניגהו עם כל זה אפשר שזכירת השנאה תהיה תועלת למחייתו.

ומעשה אסתר יוכיח, וכן נס חנוכה ע"י יהודית שבשנאתה לאויב בא על ידה תשועה לישראל. וביעל כתיב תבורך מנשים יעל מנשים באהל תבורך שדרשו חז"ל על אמהות, הרי כמה גדולה נחשבה התשועה שבאה על ידה במיתת סיסרא ולמה לא תהיה זכירת מעשה עמלק לעורר השנאה גם בנשים לתועלת מצות מחייתו.

ראיה מר"א ששיחרר עבדו

אלא שרצה השואל להוכיח שגם דעת הרא"ש שנשים פטורות, שבההיא דאיתא (פרק ג' שאכלו) שר"א שחרר עבדו לצרפו לעשרה, כתב הרא"ש שהיה מותר לשחררו בשביל קריאת פ' זכור שהיא דאורייתא. ואם איתא דאשה חייבת א"כ גם עבד חייב ויכול לצרפו בלי לשחררו, ע"כ דעת הרא"ש דנשים ועבדים פטורים. וכתב הבנ"צ שאין מזה ראיה דגם אם אשה ועבד חייבין בקריאת פ' זכור מכ"מ כיון דאין קורין בס"ת בצבור בפחות מעשרה, כדאמרינן במגילה (כ"ג), ויליף מונקדשתי בתוך בני ישראל, לכן צריך לזה עשרה אנשים גדולים שנקראו בנ"י, שאין עבדים בכלל, שאע"ג שהם חייבין בקריאת הפרשה מכ"מ אינם ראויים להשלים עדה קדושה ואין זה תלוי בחיוב. ודמי לישראל שחייב בקרבן אבל צריך כהן להקריבו לו, כן צריך העבד והאשה עדה קדושה לקרוא בצבור בס"ת ולהוציאם.

ולענ"ד ע"כ צריך לומר כן שאפילו אם נאמר שאשה פטורה ממצות זכירת עמלק עבד עדיין חייב, מידי דהוי איסור השחתת פאת הזקן שאשה פטורה ועבד חייב, א"כ ה"ה בזכירת עמלק, אלא ע"כ שאע"פ שחייב א"א לצרפו למנין, שצריך עשרה יהודים משוחררים.

מעשהז"ג

בש"ת אבני נזר (או"ח סימן תקט) כתב שה"ט שנשים פטורות משום דהוי מ"ע שהז"ג משום שאינו נוהג בשבת דלא חמור חיוב מיתה דעמלק משאר חייבי מיתות שאין דוחין שבת. ובשלמא בשעת מלחמה נאמר (דברים כ) "עז דרתה" - אפילו בשבת (שבת יט, א). אך כיון דלאו בנות מלחמה הן, רק אם יבוא יחיד לידיה ואז לא ידחה שבת.

ובס' מרחשת ח"א סי' כ"ב כותב דהוי מ"ע שהז"ג משום דלילה לאו זמן מלחמה הוא כדאיתא ברש"י (מגילה ג, א).

חיוב נשים תלוי אם יש חיוב מה"ת

בש"ת תורת חסד (או"ח סימן לז, ד) רצה לתלות חיוב נשים בקריאת פ' זכור במחלוקת האם הוי מדאורייתא. דאם נימא דיש חיוב מה"ת לקרות פ' זכור בכל שנה, ממילא י"ל דנשים חייבות בה, דהא דנשים פטורות ממ"ע שהז"ג היינו רק במ"ע שנוהגת בזמנים מיוחדים, כגון מצות שנוהגת ביום ולא בלילה, או מצות שנוהגת רק ביום מיוחד בשנה ולא ביום אחר. אבל מצוה שהיא חיונית פ"א בשנה בכל זמן שירצה ואין לה זמן מיוחד כלל מה"ת אינו בגדר מ"ע שהז"ג והנשים חייבות בה. אך אם נימא דאף שעיקר חיוב פ' זכור הוא מה"ת אבל מ"מ מדאורייתא אין חיוב לקרותה בכל שנה רק מדרבנן או דרך אסמכתא, שפיר י"ל דחיובא דרבנן שבכל שנה תיקנו רק על הנשים אבל לא על הנשים. דאף מצוה דרבנן שהז"ג ג"כ נשים פטורות, כמו שהוכיחו התוס' בברכות (כ, ב).

עוד כתב שם שמבואר בכמה ראשונים (החינוך והרמב"ן הנ"ל ועוד) שמעיקר המצוה רק לזכור הענין, אלא שמנהג ישראל לקרות בס"ת פ"א בשנה ויוצאין בכך מצוה זו. באופן דמעיקר החיוב מדאורייתא א"צ לקרות פ' זו בס"ת דוקא ויוצאין בזכירה בפה בעלמא, ומתקנת חכמים היא לקרות פ' זו בס"ת בציבור פ"א בשנה, ובזה קובעין א"ע לצאת י"ח מצוה זו. ולפ"ז פשוט שלא תיקנו כן חכמים רק לאנשים אבל לא לנשים דלאו בני קרייה בס"ת נינהו. רק הנשים יכולות לצאת י"ח בזכירה בפה ובסיפור בעלמא וגם הן אינן מחוייבות זאת בכל שנה וכנ"ל.

נשים בעזרת גברים

ואין מהראוי להחמיר בזה ולהצריך לשמוע קריאת התורה של פ' זכור בציבור, כי היא חומרא דאתי לידי קולא, שאין זה דרך ישר כלל שיבואו הנשים על האנשים לבהכ"נ דאנשים לשמוע קריאת פ' זכור בשבת זו, וכן אין לטלטל הס"ת לתוך הע"נ ולהשמיען שם קריאת התורה בשבת זו. מאחר שמעיקר הדין אין הנשים חייבות לשמוע קריאת פ' זכור בס"ת כלל. ומעולם לא ראינו ולא שמענו מי שהצריך את הנשים לשמוע הקריאה בס"ת בציבור פ' זכור, ואף שהשואל שמועה שמע על גדול אחד שהיה מצריך ומהדר שישמעו הנשים פ' זכור בשעה שקוראים בס"ת, מי יודע אם נאמנה שמועתו, ואף אם יתבררו כי כנים הדברים דעת יחידה היא.

ובשו"ת מנחת אלעזר (ח"ב סימן א) תמה עליו דמנ"ל לומר דאם החיוב לשמוע נשים ג"כ קריאת פרשה זו או המה מחוייבות לבא דוקא לביהכ"נ של אנשים או להביא הס"ת לעזרת נשים שלהם, הלא במקרא מגילה בודאי המה מחוייבות לכו"ע ואעפ"י"כ יוצאים בשמיעתם בעזרת נשים מה שקוראין בביהכ"נ על הבימה כמנהג בכל תפוצות ישראל.

גדר של תלמוד תורה

בספר הררי קדם רצה לומר שנשים פטורות מקריאת פרשת זכור על פי מש"כ הראב"ד (תו"כ שם) לפרש מש"כ התו"כ שיהיה שונה בפיו שהוא מלשון שינון ולימוד ויוצא בלימוד הלכות מגילה, א"כ גדר מצות זכירת עמלק הוא תלמוד תורה, ולכן נשים שפטורות מת"ת פטורות גם ממצות זכירת עמלק.

דבריו תמוהים מאוד הרי בתו"כ שם נאמר שיהיה שונה בפה גם לענין מצות זכירת שבת וזכירת מעשה מרים וזכירת את אשר הקצפתם וכו', ובכולן מפרש הראב"ד שמדובר בלימוד ההלכות (הלכות צרעת בקשר למעשה מרים וכו'), האם נאמר נאמר שנשים פטורות בכל הני זכירות, אלא ע"כ שאין כוונת הראב"ד אלא לומר שיוצא גם בלימוד ולא שזה עיקר גדר החיוב.

חוץ מזה שהרי הרמב"ן (הנ"ל שהוא מביא שם) כתב להדיא ששונה בפה היינו סיפור בעלמא, וכן מבואר ברמב"ם אז עכ"פ לשיטתם אין סיבה לפטור נשים.

עוד העיר תלמידי היקר דוד הורוויץ נ"י שהרי במצוות ששייכים לנשים יש להם חיוב ת"ת, והארכנו במקום אחר שמשמע שהם מקיימים מצות ת"ת לא רק היכ"ת לדעת ההלכות, א"כ אם נשים חייבות בזכירות הללו יש עליהם ללמוד ההלכות גם ולמה שיפטרו.